

«Guadalupe Salvat», òpera romàntica per a Níobe

Magí Sunyer

Universitat Rovira i Virgili

Aquest article proposa una ficció a partir d'un personatge de la trilogia novel·lística de Josep Pin i Soler —*La família dels Garrigas, Jaume i Níobe*— i de la quarta novel·la que el narrador no va completar i va quedar reduïda a esborranys, «Quildo». La intenció no és oferir-ne una nova interpretació —Josep Maria Domingo se'n va ocupar amb gran solvència en la seva tesi doctoral publicada (Domingo, 1996) i en els articles i els pròlegs que se n'han derivat— sinó fixar l'atenció en un dels personatges més atractius del cicle narratiu, que ha rebut poca atenció. L'exercici es presenta gairebé, però no únicament, com un joc, per contribuir a l'homenatge que oferim a Joana Zaragoza amb el pretext de la seva jubilació. Companya de Facultat i de Departament durant molts anys, ha actuat amb esperit lliure i crític, i ha aplicat la seva intel·ligència a dos àmbits principals: l'estudi de la literatura i de la medicina gregues del període clàssic i el feminisme. Ni l'un ni l'altre no són àmbits de recerca en què jo puc aportar resultats de mèrit. M'ha semblat que amb unes quantes remarques i unes quantes especulacions sobre un personatge literari femení, com ella nascuda a Tarragona, culta, bella i amb una forta personalitat, podia contribuir de manera adequada a la miscel·lània. Encara més perquè, ja veurem fins a quin punt, el destí converteix aquesta noia en una dona devastada que permet la identificació amb la Níobe clàssica. He volgut revestir l'aportació amb una capa d'amenitat que l'allunyi una mica, tampoc no tant, de l'encarcarament propi d'aquesta mena de papers.¹

¹ Aquest estudi forma part de la investigació del grup Identitat Nacional i de Gènere a la Literatura Catalana, de la Universitat Rovira i Virgili, i del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), consolidat (2017 SGR 599), de l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya i del projecte PGC2018-093993-B-I00 del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats.

Guadalupe Salvat, personatge de *Jaume i Níobe*, hauria pogut protagonitzar una òpera romàntica. Sense excuses, el llibret, l'hauria hagut d'escriure Josep Pin i Soler, perquè ell va inventar el personatge i el va fer derivar cap a on va considerar que era convenient; la composició de la música hauria correspost a una altra criatura del narrador, l'enamorat i gelós Jaume Garriga, si el senyor Pin i Soler li ho hagués autoritzat. La solvència de Josep Pin i Soler és indiscutible: va escriure novel·les, teatre, llibres de viatges i va traduir humanistes del Renaixement; la del músic Jaume Garriga, també: malgrat la seva joventut, el novel·lista li va fer compondre tres òperes —*Cartago*, en català però que es va haver d'estrenar en italià, *Miquel Servet* i una altra amb personatges de mitologia escandinava de la qual no sabem el títol—, una *Simfonia Marítima* i l'òratori *La platja*. Malgrat que més d'una d'aquestes peces de teatre líric devia contenir pulsions inspirades per Guadalupe, Pin i Soler no va disposar que n'hi fes protagonitzar cap, i només si convé al seu creador un personatge de ficció s'hi pot rebel·lar en públic. L'autèntica barrera perquè el pentagrama s'omplís de notes i de versos fou que Pin i Soler tenia reservat a Guadalupe un paper imprescindible però subsidiari, al servei de les peripècies de la família dels Garriga. Tanmateix, aquesta dona, que no va arribar a integrar-se legalment en l'estructura familiar, per raons diverses, domina l'acció de la segona i la tercera novel·les de la trilogia.

Recordem que aquest cicle novel·lístic descriu l'ensulsiada de l'Antic Règim i l'emergència del nou ordre a través d'una família tarragonina: «és la història de la dissolució dramàtica d'una família pairal: de la dissolució d'un medi, d'unes formes de vida, engolits, en darrer terme, pel curs de la història» (Domingo, 2003: 22). La quarta novel·la, de la qual només es conserven esborranys, havia de certificar el domini burgès propi dels nous temps. Afegim-hi que les tres novel·les publicades constitueixen el millor retrat de la ciutat de Tarragona en aquest moment crucial de la història. Resseguiem la presència de Guadalupe Salvat com si de veritat hagués estat protagonista d'una òpera en dos actes, com aquella *Lucrezia Borgia*, de Gaetano Donizetti, que l'enamorat Jaume Garriga ben just si va arribar a escoltar i veure, trasbalsat per la proximitat de la seva estimada.

Primer acte: la filla de l'americà i el músic

El primer acte desplegaria un tòpic esquema de triangle sobre la base d'uns amors romàntics. Dos joves atractius, cultes, sensibles i amb caràcter fort s'estimen amb passió però el pare de la noia, en època d'obediència obligada, s'hi oposa perquè vol que es casi amb un ex soci seu, ric però d'edat força més avançada.

Guadalupe entra en escena a *Jaume*, la segona novel·la dels Garriga. El seu nom delata l'americanisme del seu pare, Josep Salvat, tarragoní nou ric que havia fet la for-

tuna a Cuba, en bona part amb el tràfic d'esclaus. Aquest passat incòmode de recordar per a l'*americano* aburguesat s'explica en un passatge de la novel·la i es recrea en un drama, *La Sirena*; tots dos relaten les dificultats d'un vaixell botit de mercaderia humana per escapar de la policia marítima en el trajecte des del golf de Guinea fins al Carib. De nou establert a Tarragona, ja amb família nombrosa i casa construïda de planta a l'eixample, Salvat representa la saba nova que ha de revitalitzar una ciutat que llavors abandonava, sense pressa, l'Antic Règim. Quan la presenta, el narrador descriu Guadalupe amb un aspecte físic esplendorós:

era encisera: alta, primeta de cintura, redona de pit, d'airós caminar, de moviments graciosos, blanca, d'eixa blancor mate de les morenes que, riques de sang i de pell fina, a la més lleugera agitació prenen a les galtes colors rosats... ulls llargaruts, de mirar un xic burleta, lo front baixet, la cabellera, un poema de bellugadisses esses mig partides per una ratlleta fins que semblava un bri de seda blanca, la veu plena, humana... potser sense mèdiem; lo riure perlat... potser irònic. (Pin i Soler, 2003b: 83)

La descripció continua amb unes «mans de deessa, petites», d'una perfecció que «per sols tocar sa mà... o besar-les totes dues un home podia fer follies» (Pin i Soler, 2003b: 83), sense estalviar el realisme d'uns peus llargs «denotant pagesia d'origen». Remarcable és que se subratlli que era instruïda, sobretot si ho comparem amb l'«instruïdeta» que en la novel·la anterior s'havia aplicat a Mercè Garriga. En definitiva, el balanç no pot ser més favorable: «total, una perfecta criatura, un bellíssim *modelo* per un Comerç coronant la Indústria o una Indústria protegint lo Comerç» (Pin i Soler, 2003b: 83). Per molt ideal que resultés, fins al punt de servir per a model de pintors, de seguida veurem que, per sobre del cos, apunta una personalitat poderosa que anuncia les tempestes que protagonitzarà, fonament de l'òpera que ens hauria agradat veure representar.

Son pare li havia proporcionat una educació selecta perquè contribuís al lluïment del nou ric: «de petita la portaren a París, al Sacré Coeur, i quan sapigué el francès fou portada al convent que les *Dames de Marie* tenen a Richmond, prop de Londres. Mes tard, al de la Rue des Marais, a Brussel·les... i la'n tragueren per tornar-la a Tarragona, quan ja era casadora» (Pin i Soler, 2003b: 83). Un currículum de senyoreta de casa bona. Avorrida en la monotonia de la llar recuperada, Guadalupe llegia la millor literatura en la llengua original: «Ne feia massa! Cada dia li calia un llibre nou» (Pin i Soler, 2003b: 83). El narrador esmenta els noms d'Edward Bulwer-Lytton, Heinrich Heine, Honoré de Balzac i Théophile Gautier, tot aclarint que a la ciutat encara no havien arribat les novel·les dels realistes castellans Juan Valera, José María de Pereda, Benito Pérez Galdós, Leopoldo Alas, Clarín. La cultura de la noia era motiu d'orgull per al pare, que «no cabia a la pell» (Pin i Soler, 2003b: 84) quan un visitant se'n sorprenia. L'antic esclavista no s'adonava que els llibres li construïen una persona-

litat independent: «Així, la imaginació de Guadalupe, excitada per ses lectures, corria, volava, es perdia en regions mil voltes més llunyanes que les reduïdes de son país i de ses coneixences» (Pin i Soler, 2003b: 84).

Ben aviat, la sensibilitat de la noia, que «havia passat feia temps» els quinze anys, modelada en la lectura, va sintonitzar amb la del músic Jaume Garriga. La primera novel·la del cicle, *La família dels Garrigas*, narra la peripècia del noi abans que conegués Guadalupe: tercer fill de família pagesa rica, internat al seminari perquè es convertís en capellà, apassionat per la música, fugia i s'embarcava cap a Marsella a partir d'on, superades les primeres penúries, iniciava una carrera de músic amb la composició d'una òpera amb llibret en català, *Cartago*, tornava a Tarragona quan l'ordre familiar s'havia trencat amb la mort del seu pare i de son germà gran i hi romania —amb deler de tornar a marxar— com a únic mascle supervivent de la família, en companyia de sa germana Mercè i sa tia Pona. S'enamora apassionadament i és correspost. Des del principi, ella comprèn els motius de la tímidesa que amara el Jaume: «atribuint la curtedat del Jaume a por de desaires, féu los primers envits d'un festeig que no volia ni siquiera aturar-se a meditar com finiria, que l'excitava, l'atreia, li escalfava el cor, per ses dificultats, per lo diferent que al Jaume considerava dels pretendents fins aleshores rebutjats» (Pin i Soler, 2003b: 84).

És clar que la seva opinió no coincidia amb la de son pare, que experimentava el tòpic menyspreu de l'home pràctic i materialista cap a l'artista: «No és el meu tipo: prim, esgrogueït, només té cabells... i encara mal pentinats. Poc s'assembla a son pare, un masover bon mosso que de vegades m'havia venut vi... Si ell lo vegés fent vida de dropo!» (Pin i Soler, 2003b: 82). Podem endevinar que el drama està preparat i per més d'un motiu, a més del que el comerciant exnegrer expressa. Els amors de Guadalupe Salvat i Jaume Garriga no podien ser plàcids.

Mentre els entrebancs no són ben manifestos, aprofiten les oportunitats que l'estiu tarragoní els ofereix. Una vesprada de diumenge, els joves prenen la fresca a la plaça de la Font, grups de nois i grups de noies passen i, quan coincideixen, es llancen mirades, estableixen complicitats: «Lo Jaume feia com si escoltés los músics, distret en realitat per les anades i vingudes de Guadalupe Salvat» (Pin i Soler, 2003b: 85). Els nois saluden les noies i Guadalupe de seguida manifesta preferències: «respongué al saludo amb una mirada començada en ells, perduda en lo Jaume» (Pin i Soler, 2003b: 85). Jaume assisteix a l'esmentada representació de *Lucrezia Borgia* de Donizetti només perquè sap que Guadalupe hi anirà; l'entrada de la noia al teatre es descriu, des dels ulls de l'enamorat, com la d'una reina: «L'esplendent Guadalupe prenia possessió del seu puesto, dirigint, com de dalt un trono enlairat, mirades vagues a tots los qui humilment s'inclinaven saludant-la» (Pin i Soler, 2003b: 90). Els efectes de la seva presència són evidents en el noi: «Lo semblant del Jaume canvià tan sobtadament que

un veí li preguntà si es trobava malament» (Pin i Soler, 2003b: 90). Quan arriba el moment de la presentació entre els dos joves, sorgeix una breu conversa amb conseqüències fulminants, tal com s'explicita en el rotlle de xafarderes: «Deu paraules que donen migranya?» (Pin i Soler, 2003b: 94). Però l'estiu és propici, els joves, acompanyats d'amics i mares, fan una excursió al pont del Diable, que Guadalupe travessa al crit de «Qui m'aime me suive» i Jaume va darrere seu; abraçats en «pasmе ardorós» a l'altre extrem de l'aqüeducte, aconseguen el consentiment de la noia: «—Per sempre! / —Seràs meua? / —De ningú més» (Pin i Soler, 2003b: 123). Podem imaginar la música.

Quan Josep Salvat s'oposa a la relació sobre la base de la diferència social entre els enamorats, Guadalupe, ja burgesa de segona generació, refinada i culta, la defensa tot qüestionant la posició de la seva família: «Quina classe!, la d'un senyor, fill de pagès pobre, enriquit en la navegació, lo comerç... Estúpida opinió!, caminar amb lo cap tan dret, quan l'avi patern cavà tota la vida, l'altre féu de carreter» (Pin i Soler, 2003b: 104). Tanmateix, la realitat s'imposa i el seu desig no és altre que el d'acordar els dos homes: «Viatjant amb lo pensament per terres desconegudes, ne trobava de fetes a posta en les quines lo seu escut adquiria d'un cop renom de gran artista i feixos de bitllets de banc que el feien propici a son pare...» (Pin i Soler, 2003b: 104). Contra aquests somnis, Josep Salvat vol casar la filla amb el seu amic Bernat Arbona, un maonès, *indiano* com ell, molt més gran que la noia, amb l'esperança que li solucionarà una situació econòmica desastrosa que no vol declarar. La noia s'hi nega però a partir de llavors les entrevistes entre Jaume i Guadalupe esdevenen secretes. Jaume escala la paret de la Pedrera de nit per trobar-se amb Lupe al jardí de casa seva i refermen el compromís: «Teua per sempre».

Sobre un nou front: arriba a Barcelona Paulina, cantant, per assajar *Cartago*, l'òpera de Jaume. Guadalupe, advertida per Bernat Arbona, s'engelseix, trenca la relació amb Jaume i anuncia el compromís amb el maonès. Jaume s'embarca cap a Gènova amb Paulina i les notícies de Lupe li arriben en cartes de sa germana Mercè. Jaume, enfurismat i profètic, preveu un futur tràgic per a Lupe «casada, rica, esvanida... desgraciada moralment, humiliada de ser companya d'aquell home, penedida d'haver-me rebutjat, roja de vergonya davant meu, tement li recordi... *lo que no puc dir ni escriure a ningú*» (Pin i Soler, 2003b: 211). Mort Josep Salvat, la Mercè, poc temps abans de morir com a conseqüència d'un part, reconcilia un Jaume retornat a Tarragona i una Lupe que ja és evident que està embarassada. El destí és cruel i permet la caracterització de Guadalupe com un dels personatges «que sobreviuran, tristament, al llarg dels capítols de la trilogia i fins més enllà» (Mas, 1994: 274).

Segon acte: la Reina Daurada

Passen anys i l'exaltació passional ja no tornarà. Arriba el moment de la recerca dels orígens, dels equívocs i de la catàstrofe. Ramon Garriga, fill del Jaume, que ha mort en una gira al Brasil, viu turmentat perquè ignora la identitat de la seva mare, només disposa d'alguns indicis que es poden mal interpretar amb facilitat: «Un vespre lo fillol preguntà al padrí si les mares no tenien animetes, puix mai resaven per l'animeta de sa mare, i son padrí li respongué que sí, que les mares també tenien animetes... i molt hermoses, mes que hi havia mares que encara que fossin lluny potser no eren mortes» (Pin i Soler, 2003c: 30). Es torba quan li pregunten el segon cognom, només disposa d'una col·lecció incompleta de cartes enviades per son pare a son oncle Narcís, difícils de desxifrar per als seus propòsits i de les quals en sospesa tant «lo sentit propi, les intencions» (Pin i Soler, 2003c: 82) que les arriba a aprendre de memòria. En una, son pare, despitat pel que ell pensa que és indiferència de la mare pel fill, fa una comparació sobre la base d'un record d'infantesa, una gallina que anomenaven la Reina Daurada:

Era la més hermosa del galliner, cap com ella per plomes llises i ben pintades. Sos ulls eren perletes negres; son coll, son cap, una joieta, son caminar, majestuós, ses maneres, *distingides*... Semblava que mai s'abaixaria a fer com les altres femelles. No obstant, repararem que tenia escalfor de lloca, pertot s'ajupia amb les ales ben amples i per a donar-li gust li arplegàrem uns quants ous d'ànec i ella els covà. Los pollets romperen llur closca i la Reina Daurada els cuidà uns quants dies; semblava una mare com les altres, mes la primera passejada, al passar sa llocada prop d'un regueró, l'eixam li fugí aigüeta avall. La majestuosa reina, lluny de desesperar-se i gemegar espaorida com totes les gallines que tenen entranyes de mare, cridà els pollets, per complir, i veient que no tornaven girà cua dient-se en son llenguatge gallinesc: tal dia farà un any! (Pin i Soler, 2003c: 84)

Puc imaginar comentaris de crítica feminista sobre el passatge. El Jaume reblava el clau amb la certificació, per a nosaltres, que no per al confós Ramon, de la identitat de la mare del noi: «La... G... ha sigut pel nostre Ramonet la *Reina Daurada*, la lloca que no ha fet més que covar-lo. Sa mare ets tu. Jo, son... —altra paraula esborrada— i afligit pare» (Pin i Soler, 2003c: 84). Aquest és el paper de Guadalupe Salvat en aquest segon acte de la imaginària òpera: la mare que el Ramon necessita i està obsedit a trobar. Malgrat la mala imatge que se'n desprèn en les cartes del Jaume, ell està convençut que el va abandonar per raons inevitables i emprèn un viatge a la Costa Brava i la Ligúria a la recerca de la mare, sobre la base dels indicis que les cartes proporcionaven.

No és fins al capítol «L'arbre de Nadal» de la tercera novel·la que retrobem Guadalupe Salvat, notablement transformada, víctima dels anys i de les penalitats, en una senyora envellida i trista:

A l'hotel Victòria de Sant Rafel, havia arribat la vetlla una dama que, per son posat, lo servei que la seguia, la llengua que més sovint parlava, ningú hauria pres per una senyora espanyola, catalana, tarragonina. Per son caminar, la veu, la vivesa d'esguards, semblava jove encara, si bé sa cabellera era quasi blanca, la pell que cobria sos polsos, la comissura de sos llavis i ses parpelles, tota estriada de fines arruguetes. (Pin i Soler, 2003c: 158)

Llavors sabem que només havia consentit a casar-se amb Bernat Arbona per salvar de la ruïna econòmica el que restava de la seva família i després que el Jaume, en un accés de ràbia i d'orgull, li hagués escrit que el seu fill era mort. També s'explica que la decisió li pesava, que «mai s'ho perdonava» (Pin i Soler, 2003c: 165), que el matrimoni havia fracassat des del principi, que n'havia nascut una filla malalta i que Guadalupe i Bernat Arbona, ben aviat separats si no a efectes legals sí reals, tot just es veien un parell de vegades a l'any amb el pretext que ella havia de sojornar en indrets de clima benigne per a la malaltia de la filla. Bona part de l'enigma està resolt per a nosaltres però no per al pobre Ramon: els amors elèctrics entre la Guadalupe i el Jaume havien provocat malentesos i excessos verbals que després no s'havien pogut corregir, amb un resultat terrible, la separació entre mare i fill. En aquest punt la nostra òpera s'acostaria al vodevil, es produïria un excés de coincidències. Ramon, pelegrí a la recerca de la mare, treballa de fuster per mantenir-se en el viatge; l'envien a la casa on s'han instal·lat el matrimoni desavingut i la filla en cadira de rodes per passar el Nadal; és a temps d'evitar que un arbre de Nadal caigui a sobre de la que no arriba a saber ni a sospitar que és sa germanastra; conversa amb Bernat Arbona en català; es troba amb sa mare i no es reconeixen, malgrat que a Guadalupe «la veu d'aquell jove li havia semblat veu d'altre món» (Pin i Soler, 2003c: 174). Després d'aquest episodi, Ramon troba la que havia estat la seva dida, que, convençuda que Paulina, antiga amant del Jaume, és sa mare, l'hi adreça. L'excitant el desenganya de l'error i li assegura que enviarà la mare autèntica a Tarragona. L'entrevista de les dues antigues rivals, Guadalupe i Paulina, amansides pels anys transcorreguts i per les tamborinades de la vida, podria proporcionar una escena de lluïment a dues dives amb prou expressivitat dramàtica.

Si unes coincidències excessives havien acostat el drama a l'esfera del vodevil, el desenllaç voreja la tragèdia, si no s'hi immergeix de ple. La pauta ve donada pel capítol «Niobe», que tanca la novel·la homònima i el cicle narratiu. Guadalupe, a la recerca del seu fill, arriba a Tarragona el dia de Sant Magí, festa major de la ciutat, deixa la seva filla Lupita, invàlida, amb la senyoreta de companyia i s'adreça al cementiri de la ciutat per visitar les tombes dels pares i els germans morts. El troba tancat i, desolada, deambula pels voltants. Puja pel camí de la muntanya de l'Oliva i, en un tomb del camí des d'on es veu l'interior del cementiri, troba la tia Pona, molt vella i boja. Viu amb el defici de tenir cura dels seus morts, la família sencera dels Garriga, de la qual ella és l'única

supervivent. Per ella sap que el seu fill Ramon, que ha vingut a trobar a Tarragona, ha mort a l'hospital dels pobres i està enterrat en el recinte sagrat que divisa des de l'alçada del camí. El monòleg de la vella acaba de desfermar les llàgrimes de la pobra mare, que ha d'escoltar que el seu fill va perdre la salut buscant-la a ella, a qui la vella no reconeix però considera culpable de les desgràcies del noi. Amb el patetisme de qui ha perdut la raó, la tia Pona, explica que, en les visites a la tomba del Ramon, li parla de tothom que l'estimava: «De sa mare no n'hi parlo mai... no sé qui fou... un mal cor, veritat, senyora? Lo meu filllet prou la cridava ans de morir. Cridava, cridava i ella no vingué...» (Pin i Soler, 2003c: 236). Un final tràgic amb el monòleg d'una dona tocada del bolet que viu en el seu món i a qui seria inútil intentar explicar res o establir-hi un diàleg i una altra que ha arribat al final d'un camí sense cap mena de possibilitat de consol. Els déus li ho han robat tot, només ha estat un instrument en mans dels immortals capriciosos.

Qui és Níobe?

Acabada l'òpera de Guadalupe Salvat, no sembla que la qüestió hagi de plantejar gaires dubtes. Josep Pin i Soler va escriure la història dels Garriga i el cop d'efecte magistral del novel·lista en l'últim capítol, quan fa aparèixer aquesta tia Pona amb l'enteniment perdut, moguda només per l'obsessió de tota la seva vida, l'assenyala. Ja en la primera novel·la havia deixat clar que la tia era la més Garriga de tota la família, fins al punt «que no s'havia casat per no minvar los béns de la casa» (Pin i Soler, 2003a: 59). Malgrat que, en el curs de les novel·les, sovint se la presenta malalta, a punt de morir, sobreviu al germà, als nebots i al nebot-net i esdevé l'única representació de la família. La tia Pona s'ajusta al mite grec que Pin i Soler sintetitza al començament del capítol: «Apol·lo i Diana castigaren l'orgull de Níobe matant-li sos fills. L'esglai de la malaurada fou tan intens al veure-se'ls estenallats, sens vida, que la sang se li gelà. Sos membres prengueren la fredor i duresa de la pedra... Fou convertida en estàtua que eternament plora» (Pin i Soler, 2003c: 231). La tia Pona, la més Garriga, continua vetllant per la família que ja no existeix, de la mateixa manera que el mas del Molí Vell ja no és seu, encara que, per compassió, els pagesos que troba li facin creure que sí i li comprin pedres, sense cap valor, *de les seves terres* perquè no es mori de gana. Ella és la Níobe en altre temps tan orgullosa dels Garriga. Afegim-hi que al principi d'aquesta tercera novel·la ella també ha mort, que, acollint-se a la il·lustre tradició del manuscrit trobat, el relat es construeix a partir de la informació que proporcionen els papers que ha deixat. En definitiva, els Garriga s'han extingit com el que representen: l'antic ordre. He avisat que no tenia intenció d'oferir noves interpretacions i no ho faig. Josep Maria Domingo va sintetitzar això mateix quan va escriure que la bogeria de la tia Pona «és un excés de dolor no superat i finalment (com la Níobe mítica) petrificat en aquesta

alienació —en aquesta forma d'absència que, però, “eternament plora”: que testimonia el tràgic» (Domingo, 1996: 171). No és dubtós que Josepa Garriga acaba els seus dies com aquella Níobe cantada a la *Iliada* i sobre la qual sembla que Èsquil va escriure una tragèdia, avui perduda (Grimal, 1989: 381-382).

Tanmateix, Domingo també va recordar que alguns coetanis van atribuir a Guadalupe la representació de Níobe. Joan Freixa i Cos, en la ressenya de la novel·la, opinava que Pin i Soler havia preferit no precisar-ho, que tant podia ser la tia Pona com Guadalupe: «aquella *Reina daurada* que com la lloca que covà uns quants ous d'ànec, *al passar amb sa llocada prop d'un regueró, l'eixam li fugí aigüeta avall*» (Freixa, 1890: 11). Més encara: un crític prestigiós com fou Ramon D. Perés no dubtava sobre qui era Níobe. Concedeix que la tia Pona, «vieja, loca, última é inútil representante y heredera de la familia de los Garrigas y de su hacienda, esa misma figura que el autor evoca como un espectro en las postreras páginas de su obra, es hermosísima y está llena de ternura» (Perés, 1890:4), però identifica el mite en Guadalupe, a la qual la mort del fill deixa «sumida en la soledad, el remordimiento y la desesperación, desconsolada como Niove, la estatua mitológica que eternamente llora porque los dioses han castigado su orgullo matándole sus hijos» (Perés, 1890:4). Guadalupe Salvat també ha perdut pares, germans i, a punt de recobrar-lo, el fill que li havien dit que havia mort quan era un nadó. Per això plora i plora i no pot replicar el monòleg de la vella.

Qui és Níobe? Totes dues compleixen els requisits. Diríem que, per tancar la tercera novel·la, la desolació de Guadalupe dona el to del final de les peripècies que s'hi narren, però per tancar la trilogia dels Garriga la bogeria de la tia Pona proporciona una dimensió tràgica superior. És clar que això només s'esdevé perquè Josep Pin i Soler no va voler escriure la història de Guadalupe Salvat, només la va utilitzar per a la saga dels Garriga, per a l'èpica del pas de l'edat moderna a la contemporània. Tampoc no va voler que fos ella qui protagonitzés la nova etapa, la de l'ascens de la burgesia, sinó la seva filla Lupita Arbona. Guadalupe fa d'enllaç entre dues èpoques: amant de Jaume Garriga i mare de Ramon, tots dos morts quan acaba el cicle, també és mare de Lupita, llavors malalta però que es casa amb Quildo en la novel·la incompleta (Pin i Soler, 2005), en la qual estava previst que Guadalupe Salvat morís ben al començament. Per a aquesta dona moderna ben representativa del seu temps i, qui ho havia de dir!, en bona mesura també del nostre, igualment en profunda transformació, reclamem, inútilment, és clar, protagonisme propi en una òpera en dos actes que no s'escriurà.

Bibliografia

- DOMINGO, Josep Maria (1996). *Josep Pin i Soler i la novel·la, 1869-1892. El cicle dels Garriga*. Barcelona: Curial edicions catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DOMINGO, Josep Maria (2003). «Josep Pin i Soler novel·lista. Les novel·les del cicle dels Garriga». En Josep PIN I SOLER, *La família dels Garrigas* (p. 9-45). Tarragona: Arola editors.
- FREIXA I COS, Joan (1890). «Niobe. Novela catalana, per D. Joseph Pin y Soler». *Lo Catalanista* (23 de febrer), 136, 10-11.
- GRIMAL, Pierre (1989). *Diccionario de mitología griega y romana*. Barcelona: Ediciones Paidós.
- MAS I MORILLAS, M. Carme (1994). «Pin i Soler i la dona, o allò que es diu en “unes quantes ratlles”». En Francesc ROIG i Josep Maria DOMINGO (ed.), *Actes del Simposi Pin i Soler*, a cura de Francesc Roig i Josep Maria Domingo (p. 263-288). Tarragona: Diputació de Tarragona.
- PERÉS, Ramon D. (1890). «Hojeando libros. Conversaciones literarias, Niobe, novela catalana de D. J. Pin i Soler». *La Vanguardia* (5 de març), 4.
- PIN I SOLER, Josep (2003a). *La família dels Garrigas*. Tarragona: Arola Editors.
- PIN I SOLER, Josep (2003b). *Jaume*. Tarragona: Arola Editors.
- PIN I SOLER, Josep (2003c). *Niobe*. Tarragona: Arola Editors.
- PIN I SOLER, Josep (2005). *Articles i discursos. Proses disperses*. Tarragona: Arola Editors.